

РОБОТА ВЧЕНИХ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ В КРАЇНАХ «ТРЕТЬОГО СВІТУ»

(1944-1974 РР.)

Тарас БОЙЧУК, Антоній МОЙСЕЙ, Тетяна ЛЕОНТІЙ

ВДНЗ України "Буковинський державний медичний

університет", Чернівці (Україна)

rector@bsmu.edu.ua ; antoniimoisei@bsmu.edu.ua ;

leontii.tetiana@bsmu.edu.ua

THE WORK OF SCIENTISTS OF BUKOVINIAN STATE MEDICAL UNIVERSITY IN THE "THIRD WORLD" COUNTRIES IN THE PERIOD FROM 1944-1974.

Taras BOYCHUK, Antony MOYSEY, Tatiana LEONTIY

Higher State Educational Establishment of Ukraine

«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine),

ORCID ID: 0000-0001-5295-2271 RESEARCHER ID S-5261-2016

Бойчук Т., Мойсей А., Леонтій Т. Работа ученых Черновицкого медицинского института в странах «третьего мира» (1944-1974 гг.). В статье проведен обзор специфической сферы деятельности сотрудников и выпускников Черновицкого медицинского института – их участие в оказании помощи странам «третьего мира» на начальном этапе существования учебного заведения. Среди медиков, которые были командированы за границу, упомянуты Осипов Б.К., Кантор О.А., Закрывидорога С.П., Петросян Н.Г., Мохунь І.К., Липковский В.П., Черевко С.А., Анипко А.П., Шкварюк М.С., Ходоровский Г.І., Синчук О.М., Гайдичук С.Т., Трефаненко А.Г., Трефаненко С.П., Щербак В.В., Гайко Г.В., Заболотный М.С., Васильева О.Г., Кравец А.А. и др. **Целью** исследования является освещение этой страницы в истории БГМУ в хронологических рамках первого 30-летия его деятельности. **Актуальность** работы продиктована приближением 75-летия БГМУ, где главная роль принадлежит ее сотрудникам разных поколений. А выбор хронологических рамок находится в канве предыдущих статей авторов, в которых они попытались осветить наименее изученный период истории университета. **Методика работы** основана на анализе архивных, библиографических материалов, мемуарной литературы, синтезе разрозненных данных из разных источников. **Выводы.** В русле внешней политики СССР, которая предполагала одновременно с другими видами помощи развивающимся странам и помощь высококвалифицированными медицинскими кадрами, ряд сотрудников и выпускников Черновицкого медицинского института были командированы за границу. Все они были специалистами высокого класса в своей отрасли медицины, в большинстве случаев имели ученую степень кандидата медицинских наук, владели иностранными языками. Они показали себя настоящими врачами и преподавателями, которые честно выполняли клятву Гиппократова в сложных для европейцев климатических условиях работы. Они продолжали свою исследовательскую работу, консультировали и лечили людей, принимали участие в подготовке местных кадров, пропагандировали медицинские знания, публиковали результаты своих научных поисков в зарубежных изданиях. Подобная деятельность содействовала интеллектуальному самообогащению, повышению профессионального мастерства и педагогических навыков. Наши специалисты достойно представляли Родину за рубежом.

Ключевые слова: Буковинский государственный медицинский университет, Черновицкий государственный медицинский институт, страны «третьего мира», заграничная командировка, оказание медицинской помощи, подготовка местных медицинских кадров, пропаганда медицинских знаний.

Вступ. У повоєнний час та в епоху «холодної війни» Радянський Союз у міжнародних відносинах обрав стратегію допомоги тим країнам, які задекларували соціалістичний шлях розвитку або не перебували під контролем США. Ці країни отримували допомогу озброєнням, сировиною, технологіями, продовольством та спеціалістами різних галузей, у тому числі й у сфері охорони здоров'я.

Медики, які відряджались працювати в країні «третього світу» (Азія, Африка, згодом Латинська Америка), безперечно, отримували можливість певним чином покращити своє матеріальне становище, але не це для них було головне. Перед лікарями з'являлась перспектива розширити свій фаховий обрій, підвищити кваліфікаційний рівень, передати свої знання колегам у країнах менш розвинених, виконати клятву Гіппократа в тих місцях, де це було вкрай необхідно. Одночасно на них покладалась місія достойного представлення своєї країни за кордоном і тим самим збільшення числа людей, які б симпатизували СРСР та соціалістичному ладу. Тому для подібних відряджень вибирали кращих лікарів, частіше за все – вчених-медиків.

Чернівецький медичний інститут, попри те що був одним із наймолодших вищих навчальних закладів такого типу, уже встиг завоювати авторитет серйозної установи як у навчальному плані, так і в науковому аспекті. Цим і пояснюється те, що серед учених-медиків, яким випала честь виконати свій професійний обов'язок за кордоном – у країнах «третього світу», були й випускники та співробітники нашої Альма-матер. Зважаючи на важливість висвітлення окресленої теми, мусимо констатувати, що на сьогодні ґрунтовної роботи, присвяченої вченим нашого інституту, які працювали за кордоном, ще немає.

Постановка проблеми. Зі спеціальних досліджень, присвячених темі участі співробітників і випускників ЧДМУ у наданні допомоги країнам Азії, Африки і Латинської Америки, можна виокремити працю І.П. Діщука «Робота професорсько-викладацького складу Чернівецького медичного інституту за кордоном» (1994 р.). Її автор подає узагальнені дані в розрізі кафедр, географію країн, з якими була пов'язана робота. На жаль, відсутність хронологічних індикаторів утруднює виділення певних етапів участі співробітників інституту в закор-

донних відрядженнях, не згадані також у цьому процесі й випускники навчального закладу¹. Розрізнений матеріал з досліджуваної тематики можна знайти у двох монографіях, які висвітлюють історію БДМУ, особливо в розрізі історії кафедр², на сайтах наукової бібліотеки БДМУ, асоціації випускників БДМУ та кафедр університету. Цінний матеріал про окремі особистості вміщено у монографії, присвяченій Г.І. Ходоровському³, у статті О.К. Колоскової, Л.О. Безрукова, Т.М. Білоус про історію педіатричної науки на теренах Буковини⁴, О. Хухліної, О. Воєвідки, А. Антоніва, присвяченій професору О.М. Синчуку⁵ та ін.

Метою нашого дослідження є цілісне висвітлення цієї сторінки історії ЧДМІ у хронологічних рамках першого 30-річчя його діяльності. Її **актуальність** ґрунтується на необхідності гідної зустрічі 75-ї річниці БДМУ, головна роль у становленні якого належить її співробітникам різних поколінь. Вибір **хронологічних рамок** статті продиктований канвою попередніх статей, в яких автори намагалися висвітлити найменш вивчений період існування нашого закладу. Крім того, в сьогоденні глобалізованому світі хотілося б звернути увагу на те, що Україна, окрім традиційної духовної та матеріальної культури, славиться й вченими світового рівня. **Методика роботи** основана на аналізі архівних, бібліографічних матеріалів, мемуарної літератури, синтезі розрізнених даних з різних джерел.

Виклад основного матеріалу. За період з 1944 до 1974 р., за наявною на сьогодні інформацією, спробуємо охарактеризувати діяльність у тривалих закордонних відрядженнях таких випускників та співробітників Чернівецького державного медичного інституту, як Осипов Б.К., Кантор О.А., Закривидорога С.П., Петросян Н.Г., Мохунь І.К., Липковський В. П., Черевко С.А., Аніпко А.П., Шкварюк М.С., Ходоровський Г.І., Синчук О.М., Гайдичук С. Т., Трефаненко А.Г., Трефаненко С.П., Щербак В.В., Гайко Г.В., Заболотний М.С., Васильєва О.Г., Кравець А.А. та ін.

Мабуть, серед них **Осипов Борис Корнилович** стоїть дещо окремо, оскільки він працював лікарем-хірургом Генерального консульства СРСР у Західному Китаї ще до Другої світової війни, в 1933-1936 роках. Це був період, коли Червона армія Комуністичної партії Китаю зазнала поразки у громадянській війні з Гомінданом і змушена була залишити майже всі свої південні бази й відійти в північно-західні провінції до кордонів з СРСР. У ЧДМІ за

конкурсом він був обраний завідувачем кафедри загальної хірургії і пропрацював тут з вересня 1945 р. до серпня 1946 р⁶. З планів наукової роботи кафедри можна дізнатися, що як хірург професор Осипов Б.К. займався легеневидами захворюваннями, бронхіальним свищем, а також сліпими пораненнями серця і серцевої сорочки⁷.

З воєнними діями була також пов'язана робота **Кантора Олександра Абрамовича**, який із серпня по вересень 1945 року перебував з військами Радянської армії в Маньчжурії при звільненні Китаю від японських окупантів – у рамках виконання союзницьких домовленостей СРСР наприкінці Другої світової війни. В ЧДМІ він працював на кафедрі ЛОР-хвороб з 1951 року, під керівництвом професора Д.О. Битченка виконав і захистив кандидатську дисертацію. Працював також під керівництвом зав. кафедри професора О.О. Гладкова⁸. З 1967 до 1970 року Олександр Кантор завідував кафедрою ЛОР-захворювань у м. Томськ. Його сприйняли як досвідченого клініциста, представника української школи оториноларингологів, який впровадив у клініку методи тимпанопластики при сануючих операціях на середньому вусі та ряд діагностичних і лікувальних маніпуляцій при захворюваннях носа і навколо носових пазух. Однак у зв'язку із хворобою доцент О. Кантор повернувся в Україну⁹.

Закривидорога Степан Петрович, професор, доктор медичних наук, відомий фармакоекспериментатор, фундатор кафедри фармакології на Буковині, в 1957-1958 роках працював консультантом-радником на кафедрі фармакології Пхеньянського медінституту (Північна Корея). Він був відомим ученим в галузі фармакології: в 1945 році захистив докторську дисертацію за темою «Матеріали до фармакодинаміки барбітуратів і питання змішаної й комбінованої дії з деякими речовинами», у 1946-1967 рр. займав посаду завідувача кафедри фармакології ЧДМІ, у 1952-1955 рр. він – декан лікувального факультету, вчений секретар інституту. С.П. Закривидорога зробив вагомий внесок у фармакологію барбітуратів (засобів для наркозу, снодійних), за його участю у практику охорони здоров'я впроваджені терпентинова мазь, настойка кінського щавлю. Як чудовий педагог професор розробив методику проведення занять по всьому курсу фармакології, включаючи самостійне виконання студентами експериментів, висвітлюючи основні моменти у механізмі дії ліків¹⁰. Тому вибір його

¹ Disciuc I.P. "Robota profesorsiko-vikladatsikogo skladu Chernivetskogo vtdicnogo institutu za cordonom" [The work of the teaching staff of the Chernivtsi Medical Institute abroad], Vceni Bukoviny – narodniy ohoroni zdoroviya [Scientists of Bukovina are people's health care]: Materialy naukovoi konferentsiyi, prisveacenoj 50-ricciu Chernivetskogo medicnogo institutu, Chernivtsy, 1994, P. 50–53 [in Ukrainian].

² Bukovynskiy derzhavniy medychnyi universytet. Istorii i syogodennia (do 70-richchia) [Bukovinian State Medical University. History and Present (to the 70th anniversary)], Chernivtsi: BDMU, 2014. – 239 p. [in Ukrainian]; Bukovynska derzhavna medychna akademiia: stanovlennia, zdobutky, perspektvy rozvytku [Bukovina State Medical Academy: formation, achievements, prospects of development], Chernivtsi: BDMA, 2004. – 228 p. [in Ukrainian].

³ Pishak V.P., Dzhuran V.T. Khodorovskiy Gheorhiy Ivanovych. Likar. Fiziolog. Naukovets. Dyploamat. Polityk. Gromadskiy diiach. Vchytel (Do 70-littia vid dnia narodzhennia) [Hodorovskiy Georgiy Ivanovych. Doctor. Physiologist. Scientist Diplomat. Politician. Public figure. Teacher (To the 70th anniversary of his birthday)], Chernivtsi: «Kolir-Druk», 2008. – 224 p. [in Ukrainian].

⁴ Koloskova O.K., Bezrukov L.O., Bilous T.M. «Istoriiia peditrychnoi nauky na terenakh Bukovyny» [The history of pediatric science in the territory of Bukovina], *Bukovynskiy medychnyi visnyk [Bukovinian medical heritage]*, T. 18, N 3 (71), 2014, P. 241–245 [in Ukrainian].

⁵ Khukhlina O., Voievidka O., Antoniv A. «Profesor Synchuk O. M. – likar, vcheniy, osobystisti (prysviachenno 90-y richnytsi z dnia narodzhennia)» [Professor Sinchuk O. M. - Doctor, scientist, person (devoted to the 90th anniversary of his birth)], *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny. Spilnyi ukrainsko-rumunskiy naukoviy zhurnal (APSNIM)* [Current issues of social sciences and history of medicine], 2018, N 2 (18), P. 141–145 [in Ukrainian].

⁶ Bukovynskiy derzhavniy medychnyi universytet. Istoriiia ..., op. cit., P. 96 [in Ukrainian].

⁷ Derzhavniy arkhiv Chernivetskoj oblasti (DACHO) [State Archives of Chernivtsi region], Fond N P-938, Opy. 1, Spr. 13, Ark. 32 [in Russian].

⁸ Bukovynska derzhavna medychna akademiia: stanovlennia ..., op. cit., P. 147 [in Ukrainian].

⁹ Istoryia kafedry otorynolaryngologyy Tomskoho medynstytuta / Tsentr ynnovatsyonnoi otorynolarynhologyy «LOR klynyka» prof. A.V. Starokhy [History of the Department of Otorhinolaryngology, Tomsk Medical Institute], Tsentr ynnovatsyonnoi otorynolaryngologyy «LOR klynyka» prof. A.V. Starokhy [Center for Innovative Otorhinolaryngology "ENT Clinic" prof. A.V. Starokhy], URL: <http://lor.tomsk.ru> [in Russian].

¹⁰ Zakryvydoroga Stepan Petrovych [Zakryvydoroha Stepan Petrovych], Biblioteka Bukovynskogo derzhavnogo medychnogo universytetu [Library of the Bukovinian State Medical University], URL: <http://medlib.bsmu.edu.ua/zakryvydoroga-stepan-petrovych/> [in Ukrainian]; Bukovynska derzhavna medychna akademiia: stanovlennia ..., op. cit., P. 94–95 [in Ukrainian].

кандидатури для закордонного відрядження був не випадковий. У 1961-1962 роках С.П. Закривидорога знову перебуває у закордонному відрядженні. Цього разу у Монгольській Народній Республіці, де працює в секторі народної медицини і лікарських рослин інституту експериментальної медицини МНР. Серед 8 кандидатських дисертацій, якими керував Степан Петрович, була і робота вченого з Монголії – Ценд Хайдав (див. рис. № 1).

У відрядженні в Монгольській Народній Республіці з 1959 до 1963 року перебувала і **Петросян Нінель Григорівна**¹¹. З її особистих звітів відомо, що в Монголії у цих роках вона була першим судово-медичним експертом. З початку відрядження працювала одна, хоча формально вважалась консультантом міністра, та через рік наполегливої праці було затверджено заснування нової медичної служби – республіканського бюро судово-медичної експертизи. Почалась організація роботи і підготовка кадрів. Виділене приміщення потребувало ремонту, але незважаючи на це, робота не припинялась: знайдено було необхідний інвентар, інструменти тощо. На початку роботи планувалось залучити п'ятьох судових медичних експертів, які в подальшому мали працювати безпосередньо у столиці Монголії м. Улан-Батор.

Згодом почали функціонувати курси зі спеціалізації, де готували ще 18 експертів для аймаків¹². Нінель Григорівна читала лекції, проводила практичні заняття, одночасно прочитала курс лекцій з судової медицини юристам (прокурорам, судьям, міліціонерам). Усе це, за записами Н.Г. Петросян, відбувалося на фоні щоденної цікавої різноманітної практичної роботи, з виїздами в сім'ї та у найвіддаленіші куточки Монголії (див. рис. № 6–8).

За час перебування у відрядженні (3 роки і 4 місяці) Н.Г. Петросян підготувала 28 фахівців судово-медичних експертів для аймаків і м. Улан-Батора.

Мохунь Іван Кирилович, відомий як співавтор монографії «Гастроентерологія» (1975) (разом з М.Ю. Коломойцем, О.І. Самсон і Н.І. Лободою), у 1961–1964 роках займав посаду головного терапевта госпітально Червоного Хреста в Ірані. Це був період, коли шах Мохаммед Реза Пахлеві проголосив у країні початок «білої революції», під час якої проводились реформи західного зразка, спрямовані на модернізацію Ірану і викорінення феодалізму. Серед ряду реформ проводилась і реформа освіти та охорони здоров'я. В цьому плані СРСР через організацію Червоного Хреста відряджав своїх спеціалістів до Ірану, хоча шах під час «білої революції» був орієнтований на США.

Липковський Василь Пилипович (1922–2005), доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри інфекційних хвороб ЧДМУ у 1962–1968 рр., проректор з навчальної і наукової роботи (1964–1968). Очолював Чернівецьке обласне товариство мікробіологів та інфекціоністів. Вивчав зміни серцево-судинних розладів при інфекційних захворюваннях, питання діагностики та лікування вірусних гепатитів, сальмонельозу, менінгококових інфекцій. У Чернівецькому медінституті працював з 1957 р. (асистент, доцент, професор) до 1968 р., коли перейшов до Одеського медичного інституту. В

1961-1962 роках працював у Сомалі. Це був короткий період, коли після здобуття Сомалі незалежності у 1960 р. СРСР підписав з нею угоду про економічне і технічне співробітництво. Але згодом почалися воєнні дії, і радянські спеціалісти повернулися додому.

Крім професора В.П. Липковського, ще ряд викладачів кафедри інфекційних хвороб та епідеміології були у закордонних відрядженнях з метою надання медичної допомоги населенню, а також допомоги у підготовці кадрів. Так, **М.С. Заболотний** – у Єменській Арабській Республіці (1965–1967 рр.), **М.С. Шкварюк** (учень Липковського В.П. – займався вивченням впливу глютамінової кислоти й аргініну на перебіг вірусного гепатиту) – у Республіці Чад (1969–1970 рр.), **А.Г. Трефаненко** – у Гвінейській Республіці (1971-1974 рр.)¹³.

Свою лепту в наданні лікарської допомоги країнам «третього світу» додали і наші педіатри. Значну консультативну роботу в країнах Південно-Східної Азії та Північної Африки проводив **С.А. Черевко**, зокрема під час роботи у В'єтнамі та Тунісі. В 1964–1966 рр. як лікар-педіатр працював в м. Сус (Туніс). Доцент **О.Г. Васильєва**, виконуючи свій професійний обов'язок, лікувала хворих дітей у Кенії (див. рис. № 2). **А.А. Кравець** працював у Сомалі в тому ж мирному проміжку часу, про який ми вже згадували вище. Його новаторський підхід до справи проявився зі всією силою в період, коли він очолював кафедру дитячих хвороб (1973–1979 рр.) (у 1975 р. він у співавторстві з Г.К. Палієм та І.І. Сидорчуком зареєстрував винахід «Штам пропіоновокислої палички Шермана» – авторське свідоцтво № 51223-6); П.І. Гезунтерман, А.А. Кравець, Г.К. Палій, І.І. Сидорчук, С.А. Черевко у 1974 р. винайшли засіб лікування декаметоксину гострих і хронічних гнійних аденоїдів у дітей (рацпропозиція № 31)¹⁴, нову суміш для годування малят (П.М. Гудзенка і А.А. Кравця). Поряд із продовженням попередніх напрямів клінічної роботи, кафедрою запропоновано використання декаметоксину та етонію (розчин та мазь) у лікуванні гнійничкових уражень шкіри, інфекцій дихальних шляхів, захворювань ЛОР-органів¹⁵.

У 1965 р. після перевороту в Алжирі до влади прийшов Хуарі Бумедьєн, який проголосив курс на будівництво соціалістичної моделі економічної та політичної системи, але з відкрито прагматичним характером. У цей період зміцнилися і розширилися зв'язки між Алжиром та СРСР. Алжир потребував також допомоги і у сфері охорони здоров'я населення. Поряд з іншими радянськими медиками в цій країні працювали і співробітники ЧДМУ: Аніпко А.П., Щербак В.В., Гайко Г.В., Соболев М.С., Кавкало Н.М., Молдован В.І., Нечитайло Ю.М., Шамрей Г.П., Гаєвський Л.Д., Федоренко В.А., Щербак Т.І., Коваленко П.П., Дішук І.П., Лютик М.Д.

Доцент **Аніпко Анатолій Петрович** перебував у відрядженні в Алжирі у 1967-1968 рр. Випускник нашого навчального закладу, він у 1960 році після закінчення клінічної ординатури був зарахований асистентом кафедри туберкульозу. Захистив у 1967 році кандидатську дисертацію на тему «Функціональний стан щитовидної залози і зовнішнього дихання у хворих на туберкульоз

¹¹ Архівна особова справа Петросян Н.Г. [Archive personal case of Petrosyan N.G.].

¹² сучасна адміністративна одиниця в Монголії.

¹³ Kafedra infektsiinykh khvorob ta epidemiologhii Bukovynskogo derzhavnogo medychnoho universytetu [Department of Infectious Diseases and Epidemiology, Bukovinsky State Medical University], URL: infection.bsmu.edu.ua [in Ukrainian].

¹⁴ Intelktualni nadbannia spivrobotnykiv akademii [Intellectual property of the academy's employees], Chernivtsi: BDMA, 1998, P. 28 (166 p.) [in Ukrainian].

¹⁵ Koloskova O.K., Bezrukov L.O., Bilous T.M. «Istoriia pediatrichnoi ...», op. cit., P. 242 [in Ukrainian].

легень».

У рамках реалізації міжнародної програми Всесвітнього союзу боротьби з туберкульозом (у т.ч. в Алжирі) А.П. Аніпко виконував наукові роботи, якими доведено можливість інтермітуючого (переривчастого) лікування хворих на туберкульоз – методом, який знайшов застосування в усьому світі. Він уперше запропонував методику внутрішньотканинного електрофорезу антимікробактеріальних препаратів, був активістом впровадження у практику внутрішньовенного введення протитуберкульозних препаратів. Разом із співробітниками кафедри був співавтором винайдення оригінальних методик регіональної терапії туберкульозу, способу розведення рифампіцину в гемодезі, заходів профілактики побічних реакцій від хіміопрепаратів. Анатолій Петрович – учасник шести Міжнародних конгресів фтизіатрів, дійсний член Нью-Йоркської академії наук (1994), Почесний член Червоного Півмісяця Алжиру, член Всесвітнього товариства ім. Дарвіна¹⁶.

Щербак Володимир Васильович був відряджений до Алжиру в 1972-1975 рр. **Гайко Георгій Васильович** – директор Інституту травматології та ортопедії АМН України, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент АМН України, доктор медичних наук, професор. Випускник ЧДМУ 1960 року упродовж¹⁷ 1975-1978 рр. працював за державним контрактом ортопедом-травматологом Центрального госпітально в Алжирській Народній Демократичній Республіці.

Ходоровський Георгій Іванович, доктор медичних наук, професор, депутат ВРУ (1990-1994), Надзвичайний і Повноважний Посол України, учасник бойових дій, у 1969 році пройшов відбір через конкурс Міжуніверситетської ради для країн Британської співдружності (Лондон) і був призначений на посаду доцента кафедри фізіології людини медичного факультету Університету Замбії (у 1964 р. Північна Родезія була перейменована в Замбію). Тут він стає головою профкому Посольства СРСР у Замбії і керівником експедиції ВООЗ з медико-соціологічних проблем. За результатами експедиції Президент і Уряд Замбії розпорядилися ввести в країні йодну профілактику захворювання на зоб. Матеріалу, якого було зібрано під час експедиції, цілком вистачило для написання докторської дисертації «Зоб у Замбії, або Клініко-експериментальне обґрунтування статевих гормонів у фізіології щитоподібної залози». Георгій Іванович друкував свої праці у низці європейських журналів, виступав з доповідями на міжнародних конференціях. Він став засновником і членом редколегії науково-популярного журналу ЮНЕСКО – «Здоров'я» (Health). Згодом працював в Афганістані (1987-1989 рр.) та Індії (1993-1998 рр.)¹⁸.

За рекомендацією Г.І. Ходоровського в Замбію був відряджений **Синчук Олександр Миколайович**. Він працював професором медичного факультету Замбійського університету (м. Лусака), де викладав терапію студентам та лікарям-інтернам, активно займався лікувально-консультативною роботою: консультував хворих в університетській клініці, виїжджав з консультаціями у віддалені райони, водночас вивчав і удосконалював іно-

земні мови, цікавився політичною ситуацією Замбії, розробляв санітарно-гігієнічні заходи щодо профілактики інфекційних захворювань, вивчав тропічні хвороби²⁰. Серед 104 наукових праць його авторства є і підручник, опублікований у Замбії: «Практичний посібник з електрокардіографії» (1973 р.).

Гайдичук Стефан Теодорович, випускник ЧДМУ, у 1963 році перевівся з Бучача працювати в Чернівецьку міську лікарню № 2. У 1964 році вступив у спеціальну аспірантуру при Чернівецькому медінституті з вивчення іноземної мови і у 1967 році був направлений на роботу в Центральну Екваторіальну Африку, Республіку Чад за програмою Всесвітньої організації охорони здоров'я, де працював до 1969 року. З 1969 року продовжив роботу в Чернівецькому медичному інституті на кафедрі факультетської терапії. Цього ж 1969 року захистив кандидатську дисертацію. Лікар-терапевт вищої категорії. Автор та співавтор понад 150 наукових праць, навчальних та навчально-методичних посібників.

Трефаненко Афанасій Григорович закінчив Чернівецький медінститут у 1962 році, за направленням, разом з дружиною Світланою, працював у Черкаській області. Через 3 роки вступив до аспірантури на кафедру інфекційних хвороб та епідеміології, дружина Світлана – на кафедру дерматовенерології (1965 рік). У 1969 р. захистив кандидатську дисертацію. Після отримання наукового ступеня кандидата медичних наук працював як викладач кафедри інфекційних хвороб та епідеміології в Чернівецькому медичному інституті.

В січні 1971 року був запрошений до Москви, де разом з дружиною вивчали французьку мову та основи тропічної медицини. З жовтня 1971 року працював лікарем-інфекціоністом та епідеміологом у м. Конакрі, Республіка Гвінея. Це західноекваторіальний регіон Африки, район узбережжя Атлантичного океану зі складним та своєрідним кліматом – півроку «мокрый» сезон з постійними дощами, півроку – сонце, сухий сезон з температурою +26-28°C, іноді більше. В гірській частині Гвінеї могла бути температура +12-15°C вночі, а вдень до +30°C спеки. В лісовій частині країни були свої «сюрпризи», безліч плазунів, у тому числі й у столиці (парки, сквери, будь-які території з рослинними насадженнями).

Всі наші медики, згадував Афанасій Григорович, жили в одному будинку, на відміну від інших спеціалістів, які мали окремі вілли (угорці, болгары, французи, румуни). Вони проживали в районі «Донка», де розташовувались і госпіталь, і інфекційний барак, і поряд – університет імені Гамаль Абдель Насера, в якому читались лекції. Практичні заняття проводились у відділеннях стаціонарів, поряд з пацієнтами. На час приїзду подружжя в країні лютувала епідемія холери, зустрічались пацієнти, хворі на амебіаз, дизентерію, правець та інші інфекції.

Паралельно А.Г. Трефаненко вів роботу зі студентами як викладач та лектор медичного факультету університету. Спілкування зі студентами, місцевим медичним персоналом та пацієнтами велось французькою мовою.

¹⁶ Kafedra vnutrishnoi medytsyny Bukovynskoho derzhavnoho medychnoho universytetu [Department of Internal Medicine of Bukovinian State Medical University], URL: <https://sites.google.com/a/bsmu.edu.ua/internal-medicine-endocrinology/services> [in Ukrainian]

¹⁷ Bukovynska derzhavna medychna akademiia: stanovlennia ..., op. cit., P. 185 [in Ukrainian].

¹⁸ Pishak V.P., Dzhuran V.T. Khodorovskiy Gheorhii Ivanovych ..., op. cit. [in Ukrainian].

¹⁹ Khukhlina O., Voievodka O., Antoniv A. «Profesor Synchuk O. M. ..., op. cit., P. 141-145 [in Ukrainian].

²⁰ Sintchok A.N. Practical manual on electrocardiography, The University of Zambia, Lusaka, 1973 [in English].

Оскільки у Гвінеї не велася статистика захворюваності, це ускладнювало планомірну протиепідемічну роботу. За допомогою українських спеціалістів вдалося врегулювати облік захворюваності, виявлення вогнищ інфекції, далі – налагодження протиепідемічних заходів. Було складено план протиепідемічних заходів при найбільш розповсюджених шлунково-кишкових інфекціях, удосконалювався санітарно-протиепідемічний режим у відділеннях, запрацювали регулярні дезінфекційні обробки.

Виконувалась також і наукова робота. За час трирічної праці А.Г. Трефаненко був керівником трьох дипломних робіт студентів-випускників: «Епідеміологічні обстеження та профілактика правця в Гвінеї», «Інфекційні та паразитарні діареї (епідеміологія, клініка, статистика, терапія діарійного синдрому) за даними інфекційного госпіталю в Конакрі. Розробка профілактики» – були захищені в 1973 році, «Випадки бруцельозу в Конакрі, виявлення за допомогою інтрадермальної реакції Бюрне і систематичного клінічного обстеження в регіонах» – захищена в 1974 році.

За ці три роки вченим надруковано 12 наукових повідомлень у двох збірниках, які вийшли друком у 1973 та 1974 роках. Деякі друковані роботи були написані у співавторстві зі студентами. Вийшли друком два посібники для лікарів та студентів. Друк здійснювався у власній друкарні університету. Проведено багато виступів серед населення, медичної громадськості з питань інфекційної патології та епідеміології. Разом зі студентами-випускниками готували так звані «санітарні листівки» – своєрідна санітарно-просвітня робота для населення. Ці «листівки» вивішувались у людних місцях: школи, кіно-театри, ринки, магазини тощо²¹.

А.Г. Трефаненко – автор та співавтор 136 наукових робіт та 7 посібників для студентів і лікарів. З 1 вересня 2011 року Афанасій Григорович на заслуженому відпочинку, але не пориває зв'язків з рідною кафедрою, де працював багато років.

Трефаненко Світлана Пилипівна (дівооче прізвище – Товкач). Чернівецький медичний інститут закінчила в 1962 році і разом з чоловіком Трефаненком Афанасієм Григоровичам за направленням 3 роки працювали в районній лікарні № 2 в с. Ротмістрівка Смілянського району Черкаської області як дерматовенеролог і педіатр. З 1968 року працювала асистентом кафедри дерматовенерології Чернівецького медичного інституту. В 1969 році захистила кандидатську дисертацію. З жовтня 1971 року разом із чоловіком працювали в Республіці Гвінея (західноекваторіальній регіон Африки). Вона працювала як лікар дерматовенеролог на амбулаторно-му прийомі, одночасно вела заняття і читала лекції сту-

дентам-медикам у столиці Гвінеї м. Конакрі, в політехнічному університеті ім. Гамаль Абдель Насера. За завданням Міністерства охорони здоров'я Республіки Гвінея щоквартально здавала звіти щодо захворюваності венеричними хворобами та дерматологічної патології. Консультувала радянських робітників, геологів, працівників з Європи з приводу різних уражень шкіри. Вийжджала у віддалені регіони для консультування дітей у районі видобутку бокситів (поселення радянських гірників з сім'ями, де відзначались випадки піодермії та краснухи). Неодноразово отримувала подяки від керівництва госпіталю «Донка» та МОЗ Гвінеї.

Всього за період роботи нею були проконсультовані 14624 особи, 563 – європейці. За цей час Світлана Пилипівна була керівником трьох дипломних робіт випускників-лікарів (це замінювало випускні державні іспити): «Захворюваність на сифіліс в регіонах Конакрі» – захищена в 1973 році, «Гострий дисемінований червоний вовчак: 3 випадки» та «Вроджений сифіліс: клініка та розповсюдженість у Гвінеї» – захищені в 1974 році. На французькій мові було надруковано в місцевому збірнику університету в Конакрі 12 наукових робіт, видано 3 посібники²² (див. рис. № 13, 14, 15).

Процес допомоги країнам «третього світу» продовжувався і в подальшому. У ньому так само брали участь співробітники та випускники нашого університету. Серед них: Александрова Елеонора Миколаївна, яка у 1977–1980 роках працювала доцентом кафедри патології Оранського університету в Алжирській Народно-Демократичній Республіці, керувала науковою роботою алжирських лікарів. У 1984–1987 рр. вона – консультант викладачів у В'єтнамському університеті Лаоської Народно-Демократичної Республіки, а також консультант міністра охорони здоров'я. Працюючи за кордоном, Е.М. Александрова видала французькою мовою «Практичний посібник із загальної патології» (1980 р.)²³ та підручник із патологічної анатомії у двох томах (1980, 1986 рр.)²⁴. **Бутвін Георгій Купріянович** у 1979–1981 роках працював головним консультантом, рентгенологом-радіологом Центрального військового госпіталю Міністерства оборони Афганістану. Проводив лікувально-діагностичну роботу та готував афганські національні кадри. **Глубоченко Володимир Григорович** – з 29 січня 1986 року (терміном 2 роки) працював лікарем та педагогом без перекладача (французька мова) в Республіці Кампучії (Камбоджа). **Дішук Іван Петрович** у 1977–1980 роках працював на посаді завідувача клініки психіатрії Оранського університету (Алжир), читав лекції, готував лікарів інтернів-психіатрів, науково-педагогічні кадри для цього університету. **Марчук Федір Дмитрович**²⁵ – професор-консультант кафедри ана-

²¹ Arkhiv sim'i Trefanenkiv [Archive of the Trefanenko family].

²² Ibidem.

²³ Alexandrova E. N. Pathologie generale. Guider pratique [General pathology. Practical Guide], Ministere de l'enseignement superieur et de la recherche. Universite d'Oran, ORAN, 1980, 34 p. [in French].

²⁴ Alexandrova E.N. Anatomie Pathologique. Pathologie generale [Pathological anatomy. General pathology], T. 1, R.D.P. Lao, Ministere de la santé public, Universite des sciences medicales Vientiane, 1985, 124 p. [in French]; Alexandrova E.N. Anatomie Pathologique. Pathologie speciale [Pathological anatomy. Special pathology], T. 2, Republique Democratique populaire Lao, Ministere de la santé public, Universite des sciences medicales Vientiane, 1986, 120 p. [in French].

²⁵ Марчук Федір Дмитрович – професор-консультант кафедри анатомії, гістології та ембріології медичного факультету Аддіс-Абебського університету в Ефіопії (1980–1982), читав лекції, вів практичні заняття на медичному та фармацевтичному факультетах університету, готував національні лікарські та педагогічні кадри цієї країни, був науковим керівником аспірантів кафедри, приймав активну участь в складенні навчальних програм і учбових планів, екзаменаційних питань, тимчасово виконував роботу керівника групи радянських викладачів Аддіс-Абебського університету. За час іноземного відрядження разом з ефіопськими колегами проводили наукові дослідження з проблеми: «Внутрішньоутробний розвиток деяких органів травного та сечостатевої систем». Результати цих досліджень доповідались на щорічній конференції і опубліковані в журналі Ефіопської медичної асоціації.

томії, гістології та ембріології медичного факультету Аддіс-Абебського університету в Ефіопії (1980-1982 рр.). **Нечитайло Юрій Миколайович** у 1983-1986 роках працював дитячим лікарем інфекціоністом стаціонару госпіталю м. Біскра (Алжир), вів терапевтичний прийом у поліклініці. За час роботи проконсультував 14 081 хворого, в т.ч. 8593 дитини. Водночас був редактором стінної газети Біскринської адміністративної ради. **Прокопчук В'ячеслав Савич** у 1989-1991 роках – професор патології Замбійського університету (м. Лусака) та консультант університетського госпіталю. **Свистонюк Іван Улянович** у 1983-1985 роках – хірург-консультант центрального клінічного госпіталю «Мулаго» м. Кампала (Уганда) (див. рис. № 16). **Стащук Володимир Федорович** у 1988-1991 роках працював у Танзанії лікарем-анестезіологом.

Завідувач кафедри дитячої хірургії та отоларингології, професор **Боднар Олег Борисович** – протягом березня-травня 2017 р. працював на Гаїті (Латинська Америка)²⁶, навчав місцевих лікарів дитячої хірургії та проводив складні оперативні втручання, зокрема патології новонароджених. Мав справу з патологіями, з якими зустрічався лише в підручниках, серед яких – тифозний перитоніт, який доводилося оперувати щотижня. Кожен тиждень були оперовані діти із вродженою патологією: атрезією стравоходу, тонкої та прямої кишок, гастрошизісом, пілоростенозом, аномаліями ротації кишківника. Були проведені рідкісні для України операції на легенях та плеврі з приводу емпієми плеври та абсцесів легень (див. рис. № 17-23)²⁷.

У червні-липні 2018 року професор Боднар був запрошений Італійським фондом очолити дитяче хірургічне відділення у зв'язку з тим, що місцевий завідувач поїхав на стажування. Це була висока довіра та визнання хірургічних якостей на рівні з європейськими та американськими колегами²⁸.

Серед учених нашого університету, які працювали за кордоном, можна згадати такі імена, як Бережний В.І. (Монголія), Денисенко В.С. (Монголія), Капралова В.В. (Куба), Курченко І.Ф. (Нігерія і Танзанія), Кушнір П.С. (Центральна Африканська Республіка), Молдован В.І. (Гвінея та Алжир), Сергеев Г.Г. (КНДР і Монголія), Сплавський О.І. (Конго), Тарасенко О. (Ємен), Троян М.Ф. (Гвінея), Цапок П.І. (Куба), Шамрей Г.П. (Алжир та Мозамбик), Широков І.Р. (Гвінея), Шубравський А.О. (Конго), Щербак Тамара Іванівна в Тунісі (як член сім'ї) та відрядження в Алжир у 1978-1981 роках та ін.

Потрібно наголосити на тому, що це далеко не повний перелік прізвищ учених-медиків, які доклали багато зусиль для допомоги в подоланні епідемій та захворювань населення країн Азії, Африки і Латинської Америки.

Висновки. В руслі зовнішньої політики СРСР, яка передбачала поряд з іншими видами допомоги країнам «третього світу» і допомогу висококваліфікованими медичними кадрами, ряд співробітників та випускників Чернівецького медичного інституту були відряджені за кордон. Усі вони були фахівцями високого рівня у від-

повідних галузях медицини, у більшості своїй мали науковий ступінь кандидата медичних наук, володіли іноземними мовами. Медичні спеціалісти показали себе справжніми лікарями і викладачами, які чесно виконували клятву Гіппократа в екстремальних для європейців кліматичних умовах праці. Вони продовжували дослідницьку роботу, консультували і лікували людей, брали участь у підготовці місцевих кадрів медпрацівників, у пропаганді медичних знань серед населення країн «третього світу», в яких довелося працювати. Результати досліджень, проведених у країнах свого відрядження, публікували в закордонних виданнях.

Подібна діяльність сприяла зростанню інтелектуального потенціалу, самоосвіті й самозбагаченню, підвищенню рівня фахової майстерності та педагогічних навиків. Наші спеціалісти достойно представляли Батьківщину за кордоном.

Boychuk T., Moysey A., Leontiy T. The work of scientists of Bukovinian State Medical University in the "third world" countries in the period from 1944-1974. Abstract. The article reviews the specific field of activity of the staff and graduates of the Chernivtsi Medical Institute and their participation in helping the countries of the "third world" at the initial stage of the existence of an educational institution. Among the doctors who had been sent abroad were mentioned Osipov B.K., Kantor O.A., Zakryvydoroga S.P., Petrosyan N.G., Mokhun I.K., Lipkovsky V.P., Cherevko S.A., Anipko AP, Shkvaruk MS, Khodorovsky G.I., Sinchuk O.M., Haidychuk S.T., Trefanenko AG, Trefanenko SP, Shcherbak V.V., Hayko GV, Zabolotniy MS, Vasiliev O.G., Kravets AA etc. **The purpose of the study** is to integrate the description of this historical period of BSMI in the chronological framework of the first 30th anniversary of its activities. Its relevance is dictated by the approaching 75th anniversary of the BSMU, in which the main role belongs to its employees of different generations. And the choice of the chronological framework of the article was made by the previous articles basis of the authors, in which they tried to highlight the least studied period of the existence of the CHESMI. In addition, the authors of the article suppose that the intellectual potential of Ukraine is one of the country's greatest wealth. **The method** of work is based on the analysis of archival, bibliographic materials, memoirs, synthesis of data from various sources. **Conclusions.** In line with the foreign policy of the USSR, which included, along with other forms of assistance to the "Third World" countries and assistance to highly qualified medical staff, a number of staff and graduates of the Chernivtsi Medical Institute were sent abroad. All of them were specialists of high quality in their medical areas, most of them had scientific degrees of candidates of medical sciences, they possessed foreign languages. They also became selfmade doctors and teachers, who honestly performed the Hippocratic oath in the extreme weather conditions for Europeans. They continued research work, counseled and treated people, participated in the training of local staff, in advocating for medical knowledge among the population of the "Third World" countries. The results of research conducted in the countries of their business trip, were published materials in foreign publications. This activity promoted intellectual self-enrichment, increased professional skills and pedagogical skills. They duly represented their homeland abroad.

Key words: Bukovinian State Medical University, Chernivtsi State Medical Institute, the "Third World" countries, foreign missions, provision of medical care, preparation of local medical staff, promotion of medical knowledge.

²⁶ Республіка Гаїті – одна із бідніших країн світу в якій великий відсоток дітей не доживає до 5 річного віку. На 10 мільйонів населення лише три дитячі хірурги. Дитячі хірурги Європи та Америки їздять в Saint Damien госпіталь для підняття рівня дитячої хірургії. Метою Європейської благодійної місії проф. Боднаря була хірургічна допомога дітям Гаїті та навчання дорослих гаїтянських хірургів дитячої хірургії.

²⁷ Фотографії з особистого архіву проф. О.Б. Боднаря [Photos from the personal archive of prof. O.B. Bodnar].

²⁸ Інтерв'ю з професором О.Б. Боднарем [Interview with professor O.B. Bodnar].

Рис. № 1. Професор С. П. Закривидорога із співробітниками Пхеньянського медінституту. 1958 р.

Рис. № 2. Доцент О. Г. Васильєва у закордонному відрядженні до Кенії
(Колоскова О.К., Безруков Л.О., Білоус Т.М. «Історія педіатричної науки на теренах
Буковини» // Буковинський медичний вісник. – 2014. – Т. 18. – № 3 (71). – С. 242)

Рис. № 3. Професор Синчук О.М.

Рис. № 4. Синчук О.М. проводить обхід у присутності студентів

Рис. № 5. Професорсько-викладацький колектив медичного факультету Замбійського університету (м. Лусака)

Хухліна О., Воевідка О., Антонів А. Професор Синчук О.М. – лікар, вчений, особистість (присвячено 90-й річниці з дня народження), APSNIM, 2018, N 2 (18), Р. 141–145.

Рис. № 6. Асистент кафедри судової медицини
Н. Г. Петросян

Рис. № 7. Телеграма щодо продовження відрядження Петросян Н.Г.

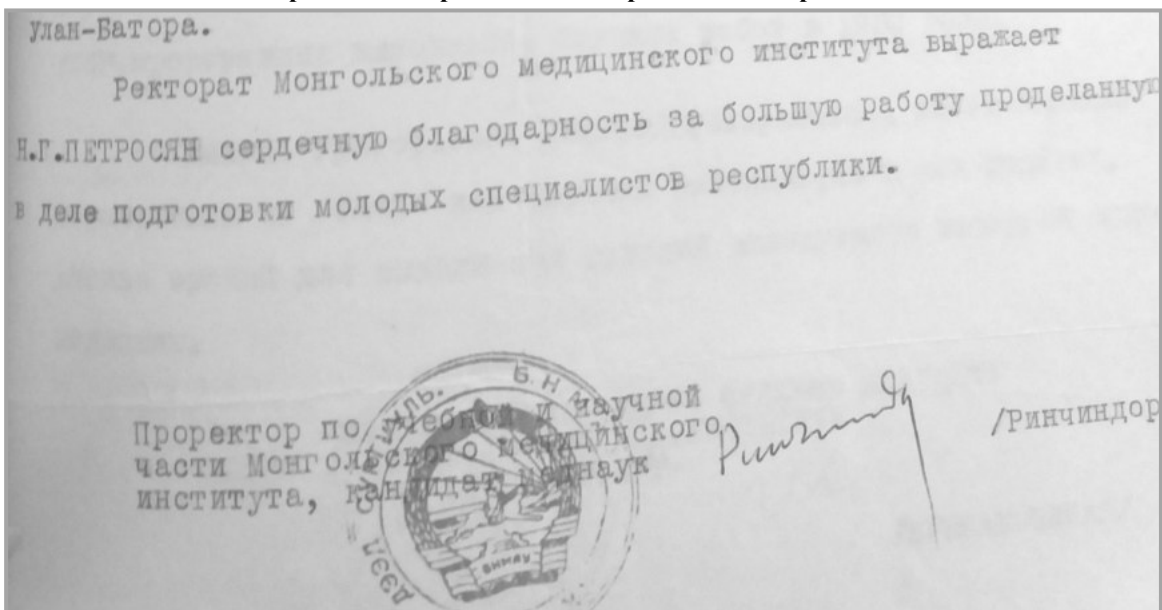

Рис. № 8. З листа директору Чернівецького державного медичного інституту про відзначення
Н.Г. Петросян за підготовку молодих спеціалістів Монгольського медінституту. 1963 р.

Рис. № 9. Викладачі та студенти інфекційного відділення госпіталю «Донка», м. Конакрі, Республіка Гвінея (1971-1974 рр.)

Рис. № 10. С. П. Трефаненко вчить студентів розрізняти інфекційні хвороби (Політехнічний університет ім. Гамаль Абдель Насера, м. Конакрі, Республіка Гвінея)

Рис. № 11. А. Г. Трефаненко на лекції (Політехнічний університет ім. Гамаль Абдель Насера, м. Конакрі, Республіка Гвінея)

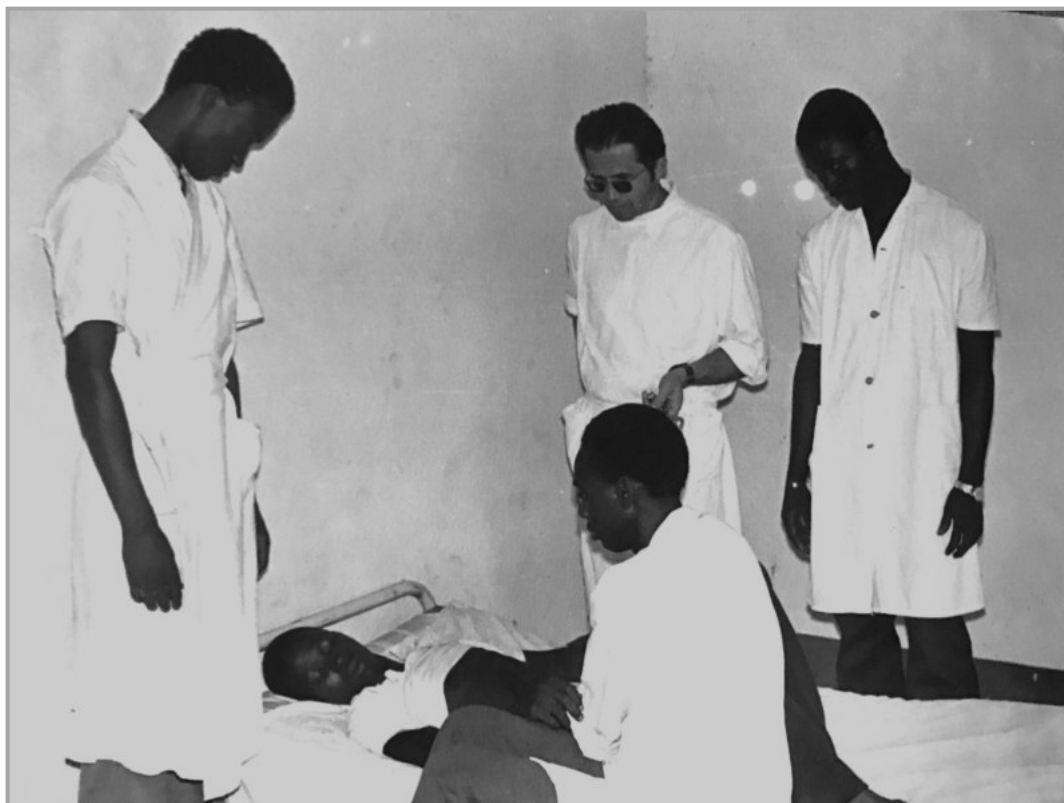

Рис. № 12. А. Г. Трефаненко на обході інфекційних хворих (м. Конакрі, Республіка Гвінея)

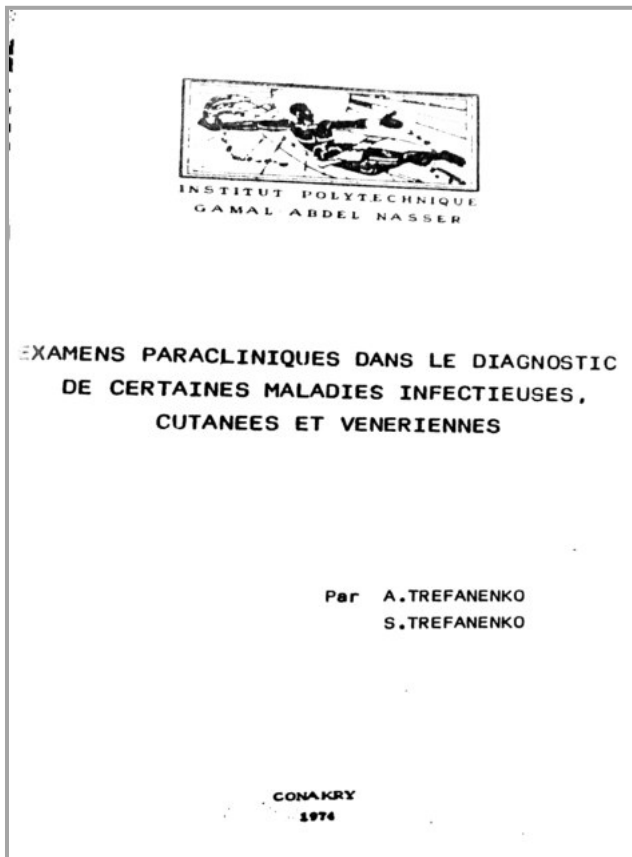

Рис. № 14. Дипломна робота, виконана під керівництвом С. П. Трефаненко (Конакрі, 1974 р.)

Рис. № 13. Методичні рекомендації «Параклінічні обстеження в діагностиці різних інфекційних, шкірних та венеричних хвороб» (Конакрі, 1974 р.)

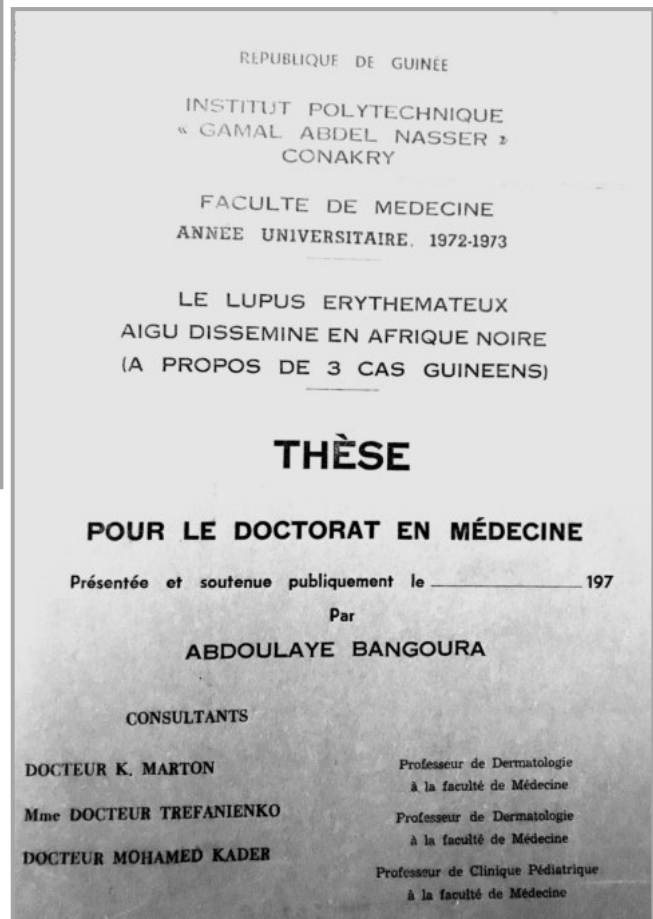

Рис. № 15. «Хворі на вовчак». Фото з дипломної роботи, виконаної під керівництвом С. П. Трефаненко (Конакрі, 1974 р.)

Рис. № 16. Доцент кафедри топографічної анатомії І. У. Свистонюк під час перебування в Уганді

Рис. № 17.
Проф. О. Б. Боднар з колегами госпіталю «Saint Damien» після важкого трудового дня (м. Порт-о-Пренс, Гаїті). 2017 р.

Рис. № 18.
Професор О.Б.Боднар в палаті госпіталю «Saint Damien». 2017 р.

Бойчук Тарас – доктор медичних наук, професор, ректор ВДНЗ України "Буковинський державний медичний університет", академік АН ВШ України. Автор понад 280 наукових праць, у тому числі 8-ми монографій. Коло наукових інтересів: хронобіологія, хронотоксикологія. Головний редактор українсько-румунського наукового журналу "Актуальні питання суспільних наук та історії медицини".

Boychuk Taras – Doctor of medical sciences, Professor, Rector of the Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Academician of the Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine. The author of more than 280 scientific works, including 8 monographs. Scientific interests are such as: chronobiology, chronotoxicology. He is an editor-in-chief of the Ukrainian-Romanian scientific journal "Current issues of social sciences and history of medicine".

Мойсей Антоній – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України "Буковинський державний медичний університет", заст. гол. редактора українсько-румунського наукового журналу "Актуальні питання суспільних наук та історії медицини". Коло наукових інтересів: Історія України та української культури, традиційна культура населення Буковини, взаємовпливи в сфері традиційної культури українського та східнороманського населення Буковини, процеси етнокультурної ідентичності у прикордонних регіонах. Автор понад 210 наукових праць, у т. ч. 5-х монографій.

Moyses Antony – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of the Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», vice-editor of the Ukrainian-Romanian scientific journal "Current issues of social sciences and history of medicine". Scientific interests are such as: history of Ukraine and Ukrainian culture, traditional culture of the population of Bukovina, mutual influence in the sphere of traditional culture of the Ukrainian and East-Roman population of Bukovina, processes of ethnocultural identity in the border regions. The author of more than 210 scientific works, including 5 monographs.

Леонтій Тетяна – викладач коледжу Вищого державного навчального закладу України "Буковинський державний медичний університет" (кафедри суспільних наук та українознавства). Коло наукових інтересів: історія України, всесвітня історія в період Першої та Другої світових воєн, традиційна культура населення Буковини, історія Чернівців.

Leontiy Tetiana – a teacher, college of the Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University", Department of Social Sciences and Ukrainian Studies. The range of scientific interests: the history of Ukraine, the world history in the periods of the 1st and 2nd World Wars, traditional culture of population in Bukovyna region, the history of Chernivtsi.

Received: 20.11.2018

Advance Access Published: December, 2018

© T. Boychuk, A. Moyses, T. Leontiy, 2018